

***Varhainen Turku* (Turu varane ajalugu) – väljakaevamised Turu toomkiriku kõrval**

Aki Pihlman

Turu linnaarheoloogist

Nagu mujalgi Soomes on linnaarheoloogilise uurimistöö traditsioon Turus palju lühem kui linnade mineviku uurimine kirjalike allikate põhjal. Ajaloolise aja arheoloogiline uurimine Soomes keskendus kaua kivi- ja tellisehitiste, eriti monumentaalehitiste nagu kirikute või linnuste ehitusajaloolisele ja ehitusarheoloogilisele dokumenteerimisele ja uurimisele. Seda tööd tegid ehitusajaloolased, kes lähtusid oma vaatenurkadest. Kuigi Turu keskaegse linna alal on arheoloogilisi vaatlusi tehtud rohkem kui sada aastat, tähendas arheoloogiline uurimine enne 1980. aastaid peamiselt erinevate kaevetööde jälgimist ja üksikute objektide osalist dokumenteerimist. Sellisel dokumenteeritud materjal pakub arheoloogiliseks uurimistööks vaid väga piiratud võimalusi. Linnaarheoloogilise uurimistöö aluste loomisel oli oluline see, et uurimistööd oli võimalik muuta palju täpsemaks.¹

Uut laadi linnaarheoloogia hakkas tekkima 1980. aastatel. See põhines stratigraafial ja materjali süstemaatilisel kogumisel. Linnaarheoloogia ja loodusteaduste koostöö käivituse näitajaks on Mätäjärvi kaevamistest alates. Märkimisväärne on ka see, et alates 1980. aastate teisest poolest hakati Joensuu ülikooli dendrokronoloogia laboratooriumis määrama kaevamistel kogutud puiduproovide vanust. Muuhulgas võimaldas see üsna täpse dateerimiskeemi loomist, mis ei sõltunud leidudest. 1980. aastatel olid läbi uuritud alad enamasti siiski väikesed.² Kui 1980ndaid aastaid võib lugeda linnaarheoloogias uue mõtlemisviisi ja dokumenteerimise väljakujunemise ajaks, siis 1990ndaid võib nimetada Turu tingimustes suurte väljakaevamiste alguse aastakümneks. Kõik väljakaevamised ei olnud siiski oma mahult suured. Peale kaevamiste viidi läbi ka arheoloogilisi järelevalvetöid ja kaardistamisi, mis moodustas suhteliselt suure osa välitööde hulgast. Üheksakümnendaid võibki pidada murranguliseks ajaks.³ 21. sajandi esimesel kümnendil on igal aastal tehtud Soome mõistes ka

¹ Näiteks Pihlman 1986, 192–193; 1988, 131–136; 1999a, 40–41; 2003a, 69–70.

² Pihlman 1999a, 40–41; 2003a, 69–70.

³ Pihlman 2007a, 96–97.

suuri linnaarheoloogilisi kaevamisi. Ka proovikaevamiste hulk on suurenenud. On arendatud stratigraafilist dokumenteerimist ja infotehnoloogial põhinevaid dokumenteerimismeetodeid, lisaks linnaarheoloogia-alaseid andmebaase. Arheoloogiline tegevus on muutunud tõhusamaks. Turu maakonnamuuseum on olnud põhiline linnaarheoloogiliste uuringute korraldaja nii 1980., 1990. kui ka 2000. aastatel. Maakonnamuuseum on teinud arheoloogilisi uuringuid vanalinna erinevates kohtades. Aboa Vetus & Ars Nova muuseum on oma krundil teostanud välitöid, millest on osa võtnud ka Muuritutkimus Ky. Museovirasto (Muuseumiamet) on kaevanud peale Aboa Vetus & Ars Nova muuseumi krundi ka jõest lääne pool 16. sajandi lõpu ja 17. sajandi alguse linnapiirkonnas. Arheoloogilised uuringud on olnud seotud linnas teostatud ehitusprojektidega. Ehitamine on niisiis määranud selle, millistes vanalinna kohtades arheoloogilisi uuringuid läbi viiakse. Arheoloogiliste dokumenteerimisobjektide valik on ka 2000. aastatel seotud ehitamisega, aga mitte alati. 2005. aastal alustas Turu maakonnamuuseum projekti *Varhainen Turku* (Turu varane ajalugu) uurimistöödega. Projekti alustati maakonnamuuseumi korraldatud väljakaevamistega linna vanima piirkonna südames, toomkiriku kõrval. Kaevandite asukoht valiti puhtalt uurimishuvidest lähtuvalt. *Varhainen Turku* projekti alustas Turu linn. See on peamiselt linna poolt rahastatud kolmeaastane projekt, mille eesmärgiks on saada arheoloogiliste meetodite abil lisateavet linna varajaste perioodide kohta.⁴

***Varhainen Turku* ehk väljakaevamised toomkiriku kõrval**

Sooime vanim linn Turu paikneb Edela-Soomes Aurajõe suudmes. Turu linna tekkimisest ja varaasustusest on aastakümnete jooksul palju kirjutatud. Käsitlused on põhinenud napil kirjalikul allikmaterjalil ja toomkiriku ehitusajaloo tõlgendustel. Linna tekkimist käsitledes on kasutatud ka arheoloogilist ainekku, eriti viimastel aastatel. Siiski ei olnud linna kujunemise seisukohast keskses piirkonnas, Suurtori (Suurturu), keskaegse Hämeenkatu⁵ ja Aurajõe poolt piiratud alal, toimunud kultuurikihi kõige alumisi ladestusi hõlmanud kaasaegseid linnaarheoloogilisi väljakaevamisi. Esmakordselt korraldati need *Varhainen Turku* projekti raames 2005. ja 2006. aastal.

⁴ Näit. Pihlman & Majantie 2006. Ka Aboa Vetus & Ars Nova muuseumi krundil on 2000. aastatel toimunud väiksemaid kaevamisi, mis ei ole ehitusprojektidega seotud.

⁵ Häimest tulnud tee, mida linna alal kutsuti Hämeenkatuks, kulges praeguse Åbo Akademi peahoone krundi kõrval jõe pool ja lõppes Suurtori idapoolses otsas.

20. sajandi algul arvati, et Soome vanim linn tekkis Aurajõe idakaldale Unikankare künka ümbrusse 13. sajandi esimesel poolel ja et ka piiskopi residents toodi Unikankarele (kus asub Turu toomkirik) üle Turu kesklinnast ülesvoolu asunud Koroinenist pärast 1229. aastat.⁶ Hiljem kinnistus käsitlus, et piiskopi residents viidi 1229. aastal või vahetult pärast seda üle hoopis oma esimesest asukohast Nousiainenist Koroinenisse, ja et linna hakati ehitama Unikankare künka ümber sajandi teisel poolel. Valitseva käsitluse järgi õnnistati toomkirik sisse 1300. aastal. Sel kohal arvati 13. sajandi keskel olevat olnud puust kirik ja selle kõrval saksa kaupmeeste asula. Alles pärast 1318. aastat arvati linn olevat laienenud edasi keskaegse Suurtori ümbrusse.⁷ Käsitlusi puukirikust ja sakslaste asulast 13. sajandil on hiljem põhjendatult kritiseeritud.⁸ Käesoleva aastatuhande alguses on küsimus linna vanima asustuse tekkeajast olnud tihti päevakorral ja esile on tõusnud mõte, et linna hakati ehitama Aurajõe idakaldale 13. sajandi lõpul. Ka toonase linna ulatus on uute arheoloogiliste materjalide valguses kujunenud aruteluküsimuseks.⁹ On väidetud, et linn ei tekkinud, vaid selle rajasid kirik, riik ja dominikaani ordu. Samuti on arvatud, et linn ehitati asustamata alale ja et see ulatus juba 13. sajandi lõpul toomkiriku juurest praegusel Kaskenmäel asunud dominiiklaste kloostriini välja. Seega on arvatud, et dominiiklaste klooster on asunud juba 13. sajandi lõpul samas kohas, kus ta teadaolevalt asus keskajal. Linnaasustus oleks seega 13. sajandi lõpul piirnenud toomkiriku ja dominiiklaste kloostri vahelise alaga.¹⁰

Uurimisprojekti *Varhainen Turku* kaevandid asusid kolmes kohas toomkiriku lähistel: kiriku ja Aurajõe vahelisel alal, kirikust lõunas ja kirikust kagus (joonis 1). Kaevandite kogupindala oli 126 m². Kiriku põhjaküljel otsustati mitte kaevata, sest miski olemasolevas, olgugi et väga fragmentaarses arheoloogilises aineses ei viidanud sellele, et seal oleks 14. sajandi alguse või veel varasema aja kultuurkihte. 2006. aasta kevadel toimusid siiski Turu maakonnamuuseumi kaevamised kiriku loodeküljel, kiriku ja Aurajõe vahelisel alal Piispankatu ja Gezeliuksenkatu nurgakrundil. Uuringud olid seotud krundil oleva ehitise saneerimistöödega. Kaevamise tulemused toetasid esialgset käsitlust. Piirkonna vanimad kultuurkihid dateeriti leidude põhjal 14. sajandi teise

⁶ Näiteks Dahlström 1929, 147; Rinne 1941, 80–81, 86–88; 1952, 179–180; Valonen 1958, 113–114 ja lisaks olev Rinne kaart.

⁷ Gardberg 1969, 28–36; 1971, 149–151, 171–175, 213–219, 265.

⁸ Hiekkänen 2002, 160–161; 2003, 43–44.

⁹ Näit. Hiekkänen 2002, 164–165; 2003, 45–46; Pihlman 1999b, 70–71; 2003b, 201–203.

¹⁰ Hiekkänen 2002, 164–169; 2003, 46–48.

poolde või 14. ja 15. sajandi vahetusse. Hiljem valminud dendrokronoloogilised dateeringud toetavad seda käsitust: vanim puitrajatis on pärit 14. sajandi keskelt ja vanim puitehitis 14. sajandi lõpust.¹¹

Toomkiriku ja Aurajõe vahelisi krunte on kaua peetud varaseima linnaasustuse keskseks osaks. Projekti *Varhainen Turku* kiriku ja jõe vahelisest kaevandist ei leitud jälgi linnakruntidest, mis võiksid kuuluda 13. sajandi lõppu. Leidude põhjal kuuluvad vanimad linnaehitusega seotud ladestused tolleaegse jõekalda lähedal 14. sajandi esimesse poolde, kõige varem 14. sajandi algusesse. Linnakruntidele viitavate ladestuste alt paljandus muinasaegne põld, millest olid säilinud savisse tunginud adrajäljed.¹²

Toomkirikust lõuna pool, kiriku ja Brahe pargi vahelisel alal uuriti kesk-aegset Kirkkokatu ja selle tänava ääres olnud ehitiste jäänuseid. Kirkkokatu kulges toomkiriku juurest Suurtorini. See oli kesk-aegse Turu üks tähtsamaid tänavaid, seda nii asukoha kui funktsiooni poolest. Väljakaevamistel tuli nähtavale eriaegseid, üksteise peal asuvaid Kirkkokatu pindu. Leidude põhjal kuulub vanim Kirkkokatu 14. sajandi esimesse poolde, kõige varem 14. sajandi algusesse. Tänavaaärest, praeguse tahatud kividest sillutise all asunud tätekihi alt tuli välja suure kiviehitise nurk. Kivihoone jätkus kaevandist väljaspool nii kiriku kui ka Aurajõe suunas. Hoone oli olnud pikalt kasutusel, 16. sajandi algusest kuni 18. ja 19. sajandi vahetuseni. Kiviehitise alt tulid välja 14. ja 15. sajandist pärit puitehitiste jäänused. Kõige all asus suur puitehitis, mille jäänused jätkusid Brahe pargi ja kiriku suunas. Hoones oli põletamata tellisest laotud konstruktsioon, mida peetakse ahju vundamendiks. Leidude põhjal on ka see püstitatud 14. sajandi algul. Ehitisjäänuste alt tuli välja põllukiht, mille loodusliku alussavi pinnal oli näha samasuguseid adrajälgi nagu Aurajõe lähedal oleval alal (joonis 2).¹³

Kolmas kaevand asetses toomkirikust kagus, kiriku ja Vana Akatemiantalo vahelisel alal, kus 13. sajandist peale arvatakse olevat asunud linna vanim turg. Turg on märgitud Turu vanimale, 1630. aastatel tehtud kaardile. Väljakaevamistel tuligi nähtavale eriaegseid turupindu. Turuladestused ei ulatunud siiski loodusliku aluspinnani. 15. sajandi turupindade alt tuli nähtavale üksteise peal asetsevad ehk erinevast ajast pärit ehitiste jäänused. Kõige vanemat ehitusjärku esindasid kaks kõige alumist omavahel paralleelset ning samaaegset ehitist. Nende dateeringut täpsustati 2006. aasta väljakaevamistel: leidude

¹¹ Pihlman 2006; Zetterberg 2007a.

¹² Näiteks Pihlman & Majantie 2006.

¹³ Pihlman & Majantie 2006; Pihlman 2007b, 12–13; Ratilainen 2007, 16–21; Zetterberg 2006; 2007b.

Joonis 2. Põletamata tellisest laotud ahju vundament 14. sajandi algusest. Ahju ümbritsev ala on kaevatud ehitise vanema põllukihini. Põhjasavi pinnas on näha konksadra sisselõikeid. Pilt Turu maakonnamuuseumi/ Elina Saloranta.

põhjal on needki ehitised olnud kasutusel 14. sajandi alguses. Puitmaterjali halva seisukorra tõttu ei saanud dendrokronoloogilisi dateeringuid. Seega on võimalik, et need on püstitatud juba 13. sajandi lõpul, kuid mingit kinnitust sellele ei ole. Ka nende puitehituste alt tuli nähtavale põllukiht.¹⁴

Peale *Varhainen Turku* projekti käigus avastatu on keskaegse linna alt leitud 13. sajandi lõpust pärit ehitiste jäänuseid ainult kahest üksteisest eemal asuvast kohast, millest kumbki ei paikne toomkiriku läheduses. Üks neist asub Suurtori idapoolse otsa kaguküljel, kirikust umbes kaheksa meetri kaugusel. Teine on Aboa Vetus & Ars Nova muuseumi krundi, mida varem nimetati Rettigi krundiks, edelaosas, umbes neljasaja meetri kaugusel kirikust. Seal, kus nende kahe koha vahelisel alal on tehtud kultuurikihi alumiste ladestusteni ulatuvaid kaevamisi, võib kõige vanemad kihid dateerida 14. sajandi algusse.

¹⁴ Pihlman & Majantie 2006; Pihlman 2007b, 13–14; Saloranta 2007, 24–30; Zetterberg 2006; 2007b.

Suurtori idapoolse otsa kõrval olevalt alalt on 13. sajandi ladestusest teada vaid ühe ehitise jäänused. Järgmine periood algab dendrokronoloogilise dateeringu järgi umbes aastal 1300. Selle ajajärgu, 14. sajandi alguse asustusele viitava ainestiku hulk suurenes ja mitmekesisust märgatavalt.¹⁵ Aboa Vetus & Ars Nova muuseumi krundi edelaosas on muutust raske jälgida, sest seal on alumised kihid segatud hiljem (keskajal ja pärast seda) ehitatud keldritega.¹⁶ Mõte 13. sajandi lõpu asustusjärgust muuseumi krundi edelaosas põhineb sellelt alalt saadud vanimatel dendrokronoloogilistel dateeringutel, mis on pärit 13. sajandi lõpust. Sellele, et piirkond on tollal olnud asustatud, viitab ka krundi edelaosast kogutud protokivikeraamika suhteliselt suur hulk. Osadel leitud nõudest on nende varasemale valmistusajale viitavaid jooni kui mujalt antud krundilt leitud protokivikeraamika puhul.¹⁷ 13. sajandi lõpu ladestuste esinemist neis kahes kohas, mis on toomkirikust kaugel, on tõlgendatud erinevalt. Olen kirjutanud, et need vähesed 13. sajandi lõpu asustusjäljed ei ole seotud linnaasustusega, vaid selle 13. sajandi teise poole põllumajandusliku asustusega, mille kohta saadi arheoloogilisi viiteid juba Mätäjärvi piirkonna uuringutel 1980. aastatel. Olen lähtunud sellest, et linnaasustus ulatus Suurtorist praeguse Aboa Vetus & Ars Nova muuseumi krundini alles 14. sajandi esimestel aastatel.¹⁸ Markus Hiekkäneni järgi on need 13. sajandi eraldi asetsevad ning harvad säilmed tõendiks terviklikust 13. sajandi lõpu linnaasustusest, mis ulatus toomkirikust praeguse Kaskenkatu lähedale ehk keskaegse dominiiklaste kloostri. Ta on arvanud, et dominiiklaste klooster on asunud Kaskenmäe nõlval juba 13. sajandi lõpul.¹⁹

Kõigist *Varhainen Turku* projekti kaevanditest leitud põldude jäänused osutavad sellele, et toomkiriku asukohaks saanud Unikankare künka lähiumbrus oli kasutusel põllumaana enne kui sinna hakati ehitisi püstitama. Arheoloogilisi viiteid selle kohta saadi juba Mätäjärvi uuringutel 1980. aastatel. Mätäjärvi asetses keskajal Unikankare künkast umbes kakssada meetrit kagus. Tänapäeval on sellest järel ainult maa all asuv järvemudakiht, mille uurimisel leiti, et järv saastus inimtegevuse tagajärjel 13. sajandi teisel poolel ja et selle ümbruses asus maaasula oma karjamaade ja põldudega.²⁰

¹⁵ Näiteks Pihlman 1999b, 70; 2003b, 202.

¹⁶ Sartes 2003, 80–81.

¹⁷ Pihlman 1999b, 70–71; 2003b, 201–202; Zetterberg 1999; 2003, 390.

¹⁸ Pihlman 1999b, 70–71; 2003b, 202–203.

¹⁹ Hiekkänen 2002, 162–167; 2003, 45–47.

²⁰ Vuorela 1989, 177–186; Lempiäinen 1989, 193–205; Salonen, Räsänen & Terho 1989, 169–173; Niemi 1989, 215–219; Pihlman 1989a, 70–73; 1989b, 230–231.

Toomkiriku kõrval korraldatud väljakaevamistel leitud vanimate ehitiste jäänused ja nendega seotud ladestused olid tekkinud põllukihi peale ja dateeriti 14. sajandi algusse. Väljakaevamistel selgus, et varasemates uurimustes linna vanimaks peetud turg on rajatud alles 15. sajandil, 14. sajandi algusest turu rajamiseni oli see koht hoonestatud ning kruntideks jagatud. Turg ei ole seega pärit 13. sajandist, nagu seni on arvatud. Unikankare künka lähedalt ei ole teada 13. sajandisse dateeritavaid ehitusjäänuseid, leitud on vaid põldudele viitavaid adrajälgi. Intensiivne ehitamine Unikankare künka – toomkiriku – lähiümbruses algas alles 14. sajandi algul.

Vanimaid teadaolevaid ehitustega seonduvaid jäänuseid ei asu olemasoleva arheoloogilise materjali põhjal Unikankare lähiümbruses. Üks teadaolevaist hoonejäänuseist on kirikust umbes kahesaja, teine neljasaja meetri kaugusel. 13. sajandi lõpul ümbritses Unikankare küngast ilmselt põld. Arheoloogilise ainese põhjal võib arvata, et linn tekkis alles 14. sajandi esimestel aastatel ja ulatus toona toomkirikust/Unikankare künkast tänapäevase Aboa Vetus & Ars Nova muuseumi krundini. Tõestust selle kohta, et Suurtori idapoolse otsa kagupoolelt või Aboa Vetus & Ars Nova muuseumi krundi edelaosast leitud 13. sajandi ehitusjäänused oleksid seotud just nimelt linnaasustusega, ei ole. Pigem on need seotud selle 13. sajandi põllumajandusliku asustusega, mille kohta saadi andmeid juba 1980. aastate Mätäjärvi uuringutel, ja millega seostuvad tõenäoliselt ka Unikankare künka lähiümbruse põllud.

Linn kasvab

Linnaasustus näib olevat tekkinud 14. sajandi algul. Hoonestusala ulatus tollal toomkirikust piki jõekallast 400 meetrit jõe alamjooksu poole. Linn laienes jõuliselt alates 14. sajandi keskepaigast.²¹ Asustus tekkis keskaegse Hämeenkatu Mätäjärve kvartali poole tollaegse Hämeenkatu lähedal,²² Luostari-kvartalis levis asustus keskaegse Luostari Yläkatu ja Vartivuori nõlva vahelisele alale päris Vartivuori nõlva alla²³ ja ehitisi hakati püstitama toomkirikust loodesse

²¹ Pihlman 2003a, 73.

²² Tänaise Åbo Akatemi peahoone krundil, kus Turu maakonnamuuseum tegi väljakaevamisi 1998. aastal, püstitati vanim elumaja 1360. aastatel. Näiteks Saloranta 1999, 22–23; Seppänen 1999, 32; 2002, 358–359; Pihlman 2003a, 73; Zetterberg 2000.

²³ Turu maakonnamuuseumi Rettiginrinne (Hämeenkatu 24–26) arheoloogilised väljakaevamised aastatel 2000–2001. Dendrokronoloogiliste dateeringute põhjal paigutuvad vanimad ehitised 1350. ja 1360. aastatesse. Näit. Pihlman & Seppänen 2001, 16–17; Seppänen 2001, 30; Zetterberg 2001; 2002a.

Joonis 3. Turu linna ulatus keskaja lõpus. Piirid on määratud keskaegse kultuurkõrje esinemise põhjal.

kiriku ja Aurajõe vahelisele alale.²⁴ 14. sajandi keskpaiku levis linnaasustus ka jõe läänekaldale. Praeguse linnaraamatukogu krundil, kus Turu maakonnamuuseum tegi väljakaevamisi aastatel 2003–2005, võib vanima ehitise dateerida 14. sajandi keskpaika või pisut varasemasse aega.²⁵ Linnaraamatukogu krundi ja praeguse Toomkirikusilla vahelisel alal dateeritakse vanimad seni teadaolevad puitkonstruktsioonid seevastu 14. sajandi lõppu.²⁶ Jõe läänekaldal algas linnaline asustus seega 14. sajandi keskpaiku. Kõige hiljem 14. sajandi lõpul oli Aurajõe kallas asustatud kitsa vöödina umbes praeguse Toomkirikusilla ja Kauppiaskatu vahelisel alal. Jõe läänekaldast vaid pisut kaugemal saab vanimad kultuurkihid dateerida alles 16. sajandi lõppu ja 17. sajandi algusse, mis selgub nii nn Casagrande krundil²⁷ kui ka nn Österbladi krundil²⁸ sooritatud väljakaevamiste põhjal. Jõe läänekaldal ulatus linnaasustus järelkult juba 14. ja 15. sajandi vahetusel sama kaugele kui keskaja lõpus. Aurajõe idakaldal laienes asustus 15. sajandil peamiselt Mätäjärvi kvartalis Karjakatu²⁹ ja järve vahelisel alal ning Mätäjärvi läänekaldal, kuna järve läänekülge täideti keskaja jooksul. Linna ulatust keskaja lõpul, s.t 16. sajandi esimesel poolel, kujutab joonis 3.³⁰ Piiride tõmbamise aluseks on tähelepanekud keskaegsete kultuurkihtide esinemise kohta.

Varhainen Turku projekt ja avalikkus

Varhainen Turku projekti raames toimunud väljakaevamised võimaldavad arheoloogilise allikmaterjali põhjal teha linna tekkimise küsimuses varasemast märksa paremini põhjendatud järeldusi. Tegu oli esimeste tänapäevaste linnaarheoloogiliste kaevamistega Turu kunagises keskuses ehk toomkiriku, Suurtori, Hämeest tulnud tee ja Aurajõega piirnenud alal, mille raames jõuti kultuurikihi kõige alumiste ladestusteni. Loomulikult on kaevamistel saadud ka teavet linnaasustuse hilisemate perioodide kohta. *Varhainen Turku* projekt

²⁴Turu maakonnamuuseumi arheoloogilised väljakaevamised Gezeliuksen- ja Piispankatu nurgakrundil nn Tryckerihuseti ümber aastal 2006. Vanim puitehitis on dendrokronoloogiliste dateeringute põhjal pärit 14. sajandi lõpust ja vanim puitkonstruktsioon 14. sajandi keskelt. Pihlman 2006; Zetterberg 2007a.

²⁵Turu maakonnamuuseumi väljakaevamised Kirjastotalo krundil aastatel 2003–2005. Tuovinen 2006, 71–72, 78; Zetterberg 2004; 2005.

²⁶Pihlman 2003a, 73; Saloranta 2002, 21–22; Zetterberg 1990; 2002b.

²⁷Saloranta 2002, 21–22. Seda Linnankatu 3 krunti on varem nimetatud Kirkkopiha krundiks ja Ingmanni krundiks.

²⁸Kykyri 2007, 74.

²⁹Idast, Viiburis tulevat teed nimetati linnaalal Karjakatuks. Karjakatu lõppes Suurtori idaotsas.

³⁰Vrd Pihlman 2003b, joonis 1.

on siiski tähelepanuväärne ka teisest küljest, nimelt linnaarheoloogia ja nn laia avalikkuse kokkusaamise seisukohast. Projektis pöörati erilist tähelepanu avalikkuse teavitamisele väljakaevamistest ja nende edenemisest. Saadud tagasiside oli samuti positiivne: linnaelanikud ja kaugemalgi elavad inimesed näitasid väljakaevamiste tulemuste kohta pakutava info suhtes üles suurt huvi. Turu ülikooli museoloogia õppetool salvestas nii avalikkuse, väljakaevamistest osavõtnute kui ka giidide seisukohti ja arusaamu arheoloogiast, uurimiste käigust teavitamisest ja info vastuvõtust. Alustati analüüsi, kuidas arheoloogia ja avalikkus kohtuvad arheoloogilise projekti teabevahenduse kaudu. 2000. aastatel saab kahtlemata üha huvitavamaks küsimuseks see, kui mitmekülgset linnaarheoloogiline tegevus mõjutab ja võiks mõjutada ümbritsevat ühiskonda.

(tõlkinud Margit Kuusk)

Kasutatud käsikirjad

Tuovinen, T. & tööriühm 2006. Turun kaupunginkirjasto, Turku VI/2/9. Kaupunkiarkeolooginen kaivaus, II-vaihe: kirjastotalon kellarikerros ja uudisrakennusosa 2004-2005. Kaivausraportti. (*Turun maakuntamuseo.*)

Zetterberg, P. 1990. Turun Linnankadun arkeologisten kaivausten rakennuksen hirsipetin jäännöksen iänmäärittys, dendrokronologinen ajoitus FIT3901. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Ekologian osasto, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 53.

Zetterberg, P. 1999. Turun Aboa Vetus-kaivauksen puulöytöjen iänmäärittys, dendrokronologiset ajoitukset FIT4801-FIT4884. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Ekologian osasto, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 162.

Zetterberg, P. 2000. Åbo Akademin päärakennuksen tontin (Turku I/7/4) arkeologisen kaivauksen iänmäärittys, osa I: ajoitusnäytteet FIT6601-FIT6625. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Ekologian osasto, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 175.

Zetterberg, P. 2001. Turun Rettiginrinteen (Turku II/3/9, Hämeenkatu 24-26) arkeologisten kaivausten puulöytöjen iänmäärittys, osa I, dendrokronologiset ajoitukset FIT7301-FIT7305. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Ekologian osasto, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 188.

Zetterberg, P. 2002a. Turun Rettiginrinteen (Turku II/3/9, Hämeenkatu 24-26) arkeologisten kaivausten puulöytöjen iänmäärittys, osa II, dendrokronologiset

ajoitukset FIT7306–FIT7320. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Ekologian osasto, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 209.

Zetterberg, P. 2002b. Turun Ingmannin tontin (Turku VI/3/8) arkeologisten kaivausten puulöydön iänmääritys, dendrokronologinen ajoitus FIT7601. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Ekologian osasto, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 212.

Zetterberg, P. 2004. Turun kaupunginkirjaston v. 2003 arkeologisten kaivausten puunäytteiden iänmääritys, dendrokronologiset ajoitukset FIT8301–FIT8317. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Ekologian osasto, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 236.

Zetterberg, P. 2005. Turun kaupunginkirjaston arkeologisten kaivausten puulöytöjen iänmääritys. osa III, dendrokronologiset ajoitukset FIT8321–FIT8334. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Ekologian osasto, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 265.

Zetterberg, P. 2006. Varhainen Turku hankkeen arkeologisten kaivausten puulöytöjen iänmääritys, dendrokronologiset ajoitukset FIT0001–FIT0014. Joensuun yliopisto, Biotieteiden tiedekunta, Ekologian tutkimusinstituutti, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 280.

Zetterberg, P. 2007a. Turun maakuntamuseon tontin Turku I/1/6 (Tryckerihuset) vuoden 2006 arkeologisten kaivausten puulöytöjen iänmääritys, dendrokronologiset ajoitukset FIT0301–FIT0309. Joensuun yliopisto, Biotieteiden tiedekunta, Ekologian tutkimusinstituutti, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 306.

Zetterberg, P. 2007b. Varhainen Turku hankkeen v 2006 arkeologisten kaivausten puulöytöjen iänmääritys, dendrokronologiset ajoitukset FIT0015–FIT0026. Joensuun yliopisto, Biotieteiden tiedekunta, Ekologian tutkimusinstituutti, Dendrokronologian laboratorio, ajoituseloste 307.

Kasutatud kirjandus

Dahlström, S. 1929. Åbo brand 1827. Studier i Åbo stads byggnadshistoria intill 1843. Bidrag till Åbo stads historia, andra serien, XIV.

Gardberg, C. J. 1969. Turun keskiaikainen asemakaava. Turun kaupungin historiallinen museo. Vuosijulkaisu 32–33, 1968–1969.

Gardberg, C. J. 1971. 1100-luvun puolivälistä vuoteen 1366. – Kivikoski, E. & Gardberg, C. J. Turun kaupungin historia. Kivikaudesta vuoteen 1366.

- Hiekkanen, M.** 2002. Die Gründung der Stadt Turku. – *Civitas et Castrum ad Mare Balticum*. Riga, 157–177.
- Hiekkanen, M.** 2003. Turun kaupungin perustaminen. Tulkintayritys uusien arkeologisten tutkimusten perusteella. – Seppänen, L. (toim.) *Kaupunkia pintaa syvemmältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*, 42–52.
- Kykyri, M.** 2007. Österbladins tontins utgrävningar 1999. – Söderström, M. (toim.) *Arkeologiska utgrävningarna i Åbo 1990-1999*, Turun maakuntamuseo. Raportteja 20, 67–76.
- Lempiäinen, T.** 1989. Turun muinaisen Mätäjärven kasvijäänteet – Växtrester från den forntida Mätjärvi i Åbo. – Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) *Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo*. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport, 10, 193–214.
- Niemi, R.** 1989. Mätäjärven punkkijäännökset – Kvalsterrelikterna från Mätjärvi i Åbo. – Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) *Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo*. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport, 10, 215–221.
- Pihlman, A.** 1986. Analyysi. – Pihlman, A. & Kostet, J. 1986. *Turku. Keskiajan kaupungit 3*. Turun maakuntamuseo, 134–193.
- Pihlman, A.** 1988. Kaupunkiarkeologiasta Turussa – Muutamia maanläheisiä kommentteja arkeologisen aineiston edustavuudesta. – Korkeakoski-Väisänen, K., Lähdesmäki, U., Nissinaho, A., Pihlman, S. & Tuovinen, T. (toim.) *Baskerilinja. Unto Salo 60 vuotta*, 131–136.
- Pihlman, A.** 1989a. Tutkimusalueet – Undersökningsområdena. – Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) *Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo*. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport, 10, 60–82.
- Pihlman, A.** 1989b. Loppukatsaus – Slutöversikt. – Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) *Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo*. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport, 10, 230–233.
- Pihlman, A.** 1999a. Kaupunkiarkeologisista pelastuskaivauksista. *Muinaistutkija* 1999/2, 40–42.
- Pihlman, A.** 1999b. Yhteenveto. Suomen Keskiajan Arkeologian Seura 4/1999, 69–71.
- Pihlman, A.** 2003a. Åbo Akademin päärakennuksen tontin kaivaukset osana Turun kaupunkiarkeologiaa. – Seppänen, L. (toim.) *Kaupunkia pintaa syvemmältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan. AMAF LX*, 69–76.

- Pihlman, A.** 2003b. Kaupunki, maaseutu ja keskiaikaiset saviastiat. – Seppänen, L. (toim.) Kaupunkia pintaa syvemmltä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan. *AMAF IX*, 195–206.
- Pihlman, A.** 2006. Keskiakaisen kaupungin reunalla Turun tuomiokirkon luoteispuolella. *Arkeologia NYT!* 3/2006.
- Pihlman, A.** 2007a. Katsaus kaupunkiarkeologiseen toimintaan 1990-luvulla. – Söderström, M. (toim.) Arkeologisia kaivauksia Turussa 1990-luvulla, Turun maakuntamuseo. Raportteja, 20, 91–100.
- Pihlman, A.** 2007b. Uusia arkeologisia tulkintoja Turun kaupungin muodostumisesta. – Majantie, K. & Motuste, K, (toim.) *HIT – History in Turku: Tietoja, taitoja ja löytöjä*. Turun maakuntamuseo. Näyttelyesite, 42, 10–15.
- Pihlman, A. & Seppänen, L.** 2001. Rettiginrinteessä kaivetaan esille kaupungin historiaa – Stadens historia grävs ut på Rettigsbrinken. – *Museotiedote – Museinytt* 2001/2. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum, 16–17.
- Pihlman, A. & Majantie, K.** 2006. Varhainen Turku – uutta tietoa Turun varhaisista vaiheista. – *Suomen Keskiajan arkeologian Seura* 1/2006, 45–54.
- Ratilainen, T.** 2007. Kirkkokadun ja sen varrella sijainneen tontin vaiheita. – Majantie, K. & Motuste, K, (toim.) *HIT – History in Turku: Tietoja, taitoja ja löytöjä*. Turun maakuntamuseo. Näyttelyesite, 42, 16–23.
- Rinne, J.** 1941. Turun tuomiokirkko keskiaikana I.
- Rinne, J.** 1952. Turun tuomiokirkko keskiaikana III.
- Salonen, V.-P., Räsänen, M. & Terho, A.** 1989. Mätäjärven paleolimnologinen kehitys – Mätäjärvis paleolimnologiska evolution. – Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) *Turun Mätäjärvi – Mätäjärvi i Åbo*. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport, 10, 169–176.
- Saloranta, E.** 1999. Krooppien välinen Turku – tontin kehitys keskiajalta 1800-luvun alkuun. – *SKAS* 4/1999, 15–25.
- Saloranta, E.** 2002. Kaivaukset Pyhän Hengen kirkon itäpuolella. – *Museotiedote* 2002/4. Turun maakuntamuseo, 21–22.
- Saloranta, E.** 2007. Akatemiantorin alueen varhaisia vaiheita. – Majantie, K. & Motuste, K, (toim.) *HIT – History in Turku: Tietoja, taitoja ja löytöjä*. Turun maakuntamuseo. Näyttelyesite, 42, 24–31.

Sartes, M. 2003. Rettigin palatsin tontista tuli Aboa Vetus–museo. – Seppänen, L. (toim.) Kaupunkia pintaa syvemältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan. *AMAF IX*, 77–86.

Seppänen, L. 1999. Keskiaikaiset puurakennukset ja rakenteet. – SKAS 4/1999, 26–33.

Seppänen, L. 2001. Turun keskiaikainen kaupunkikuva täydentyy Rettiginrinteen kaivauksilla. – SKAS 1/2001, 28–33.

Seppänen, L. 2002. The houses of townsmen in medieval Turku (14th – 16th century) some aspects on the living conditions and town planning. – Helmig, G, Scholkmann, B. & Untermann, N. (Eds.) Centre, Region, Periphery. Medieval Europe Basel 2002. 3rd International Conference of Medieval and Later Archaeology. Vol 1., 357–362.

Valonen, N. 1958. Kaksi Juhani Rinteen karttaa Turun keskiaikaisesta topografiasta. – Turun kaupungin historiallinen museo. Vuosijulkaisu 20–21, 1956-1957, 111–116.

Vuorela, I. 1989. Mätäjärven ympäristön kehitys siitepölyanalyysin valossa – Utvecklingen omkring Mätjärvi i ljuset av pollenanalys. – Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Rapportteja – Rapport, 10, 177–192.

Zetterberg, P. 2003. Dendrokronologisesti ajoitetut puulöydöt keskiajan tietoarkistona. – Seppänen, L. (toim.) Kaupunkia pintaa syvemältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan. *AMAF IX*, 383–392.